

בתי המשפט הצבאיים - מבט מבפנים
מאת עו"ד תמר פלג שריק

"מבחינת הצבא אנחנו חלק מהלחימה בטרור, הוא מעוניין פחות בצדק ויותר בענישה וכליאה בסיום ההליך. אבל מצד שני יש בצבא יותר הבנה למגבלות החוק, תהליך חיובי שמשתרש אצל קציני צה"ל". כך אלוף משנה שאול גורדון, נשיא בית המשפט הצבאי לערעורים בשטחים, בכתבתו של משה גורלי, הארץ 21.4.04, עמוד ב4. דברים אלה מכילים את כל התורה כולה על רגל אחת. אלא שהם טעונים פירוט ופרשנות.

השופטים והתובעים המשרתים במערכת המשפט בגדה המערבית ועזה הם קציני צה"ל הכפופים לקציני צה"ל הגבוהים מהם בדרגתם ובתפקידם. שאול גורדון, הקודקוד של המערכת המשפטית בשטחים היה כפוף עד לפני שבועות מספר לפרקליט הצבאי הראשי, שתחום סמכויותיו במסגרת צה"ל דומה לזה של היועץ המשפטי לממשלה אף כי רחב יותר מהם. מלפני כחודש, הוכפפה המערכת לנשיא בתי הדין הצבאיים (לחיילים). השינוי עשוי לבצר מעמדם ולחזק השפעתם של השופטים ה"ליברלים" יותר שעמם נמנה שאול גורדון, לצמצם במידת מה את הפגיעות בזכויות העצורים והנאשמים ושל פרקליטיהם ולקדם חוקיותו של ההליך הפלילי.

אלא שמערכת המשפט על דיניה המהותיים והפרוצדורליים לא תשתנה באופן מהותי. היא תוסיף למלא את תפקידה כאוכפת חוקי הכיבוש, שמחוקקם הוא מפקד כוחות צה"ל באזור (אם בגדה המערבית או בעזה), באמצעות השופטים אותם הוא ממנה (עד כה בהמלצת הפרקליט הצבאי הראשי).

מערכת המשפט בשטחים הינה במהותה זרוע מבצעת של שלטון הכיבוש הצבאי. תכליתה לקיים את חוקיו, שחוקקו על מנת לשמור על שלומו ובטחונו. לתכלית זו ובמסגרת חוקים אלה מתנהל ההליך השיפוטי.

בפני שופטי מערכת משפטית זו מובאים תושבי השטחים הפלסטינים, אם כעצירים "להארכת מעצר" או כנאשמים להכרעת דינם וענישתם. בתי המשפט הצבאיים בשטחים לא הוסמכו לדון בתביעות מסוג כלשהו של אותם תושבים. והם אינם דנים באישומים נגד יהודים או ישראלים, בין אם הם תושבי השטחים או לא.

כל העצורים והנאשמים, ואף פרקליטיהם ברובם המכריע, הינם תושבי השטחים. עיקרו של ההליך הפלילי מתנהל, בדרך כלל, בין הפרקליט לתובע. התובע מעמדת עליונותו הכוחנית, המשפטית, השיוכית, הלשונית - מכאן, הסניגור מעמדת "האחר" הכבוש לכל דבר ועניין - מאידך. רק במקרים נדירים מצויים בידי הסניגור החוקים (שלא קיימת חובת פירסומם) והפסיקה הרלוונטיים לעניין. יש ולא הספיק לצלם את הראיות עליהן מבוסס כתב האישום או לא עלה בידיו לדאוג לתרגומן מעברית, שאינו קורא או דובר לערבית. במקרים מעטים בלבד מתקיים עימות משפטי של ממש בין השניים. הפגישה מתמצית ככלל במו"מ על בקשת הסניגור למחוק סעיף מסעיפי האישום ועל גובה העונש. בדרך כלל מובאת העיסקה שהושגה בין הצדדים לאישורו של שופט. במקרים בהם לא נכללה בה הסכמה על גובה העונש, מודה הסניגור בשם מרשו וטוען לעונש בלבד. אין זה נדיר שהשופט אינו מסתפק בדברי הסניגור ומורה שאף הנאשם עצמו יודה.

לעתים נדירות מאד יחליט סניגור לצאת למאבק משפטי בזירת בית המשפט. כמצופה, סניגור, שהוא תושב השטחים הכבושים לכל דבר ועניין, יהסס להילחם למען לקוחו בחירוף נפש. הוא יעדיף להסתפק בהגנה מאופקת. ויותר מנימוסית. ידועים מקרים בהם מסר סניגור את עניין לקוחו להכרעתו הבלעדית של שופט, בטענה ש"השופט מיטיב לדעת את הדין וחזקה עליו כי יפעל על פיו".

בניגוד קוטבי להתנהגות הסניגורים - התנהגות המתורגמנים האמונים על שמירת הסדר והשקט באולם. הללו אינם בוחרים במלים מעודנות בהשתיקם נאשם, בן משפחה או סניגור שסרח בלחשוש רם מדי.

הנאשם מובא לאולם כבול ברגליו ומוקף חיילים חמושים. לא מכבר הוא היה, בעיני עצמו וסביבתו, לוחם בכיבוש השנוא. באולם בית המשפט הוא הופך לעבריין פח"ע (פעילות חבלנית עויינת) המשדר הכרה בלגיטימיות של שלטון הכיבוש ובסמכות חוקית של השופט הצבאי לשפוט ולהעניש אותו. שאיפותיו מתמקדות בקבלת עונש קל ככל האפשר.

"במרכז מדיניות הענישה צריך לעמוד העבריין ... לשם גזירת עונש שיעזור לו להשתקם, לחזור למוטב ולהפוך לאדם שומר חוק... " - כותב פרופ' פלר - "[עם זאת] העונש ייקבע, בין היתר, גם על פי הערכים הרווחים בציבור" בהיותו "תגובה המסמלת את מושג הצדק בחברה". תכליתו הנוספת של העונש היא ההרתעה. (יסודות בדיני עונשין, האוניברסיטה העברית, 1984, פסקה 75)

מבין שלוש מטרות הענישה (שיקום העבריין, תגובה המסמלת את מושג הצדק בחברה, הרתעה), מאמץ לו בית המשפט הצבאי אחת: את ההרתעה. מעצם היותו רשות שופטת של שלטון כובש, זר, הוא אינו פועל ואינו יכול לפעול לפי הערכים הרווחים בציבור אליו שייך הנאשם ועל פי מושגי הצדק הרווחים בקרב. מעצם מהותו לא ניצב על סדר יומו שיקום הנאשם. אף בתי הכלא אינם עוסקים בשיקומו של הנאשם לשעבר המגיע אליהם על תקן של "אסיר ביטחוני". תכליתה של המערכת המשפטית הצבאית וזו הכולאת היא לבודד על מנת להרתיע ולמנוע. נעלם מעיניהן האדם שבנאשם. אין הן רואות בו אלא מכשול שיש להסירו מהדרך.

הכותבת היא עורכת דין בתחום זכויות האדם במוקד להגנת הפרט.